EDUSKUNNAN SOSIAALI- JA TERVEYSVALIOKUNTA

Asiantuntijalausunto 14.11.2023

Asia: HE 58/2023 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi toimeentulotuesta annetun lain 7 a §:n muuttamisesta

Hallituksen esityksessä (HE 58/2023) esitetään muutosta toimeentulotukea koskevan lain 7 a§:n muuttamista. Hallituksen esityksessä esitetään lain muuttamista niin, että asumismenojen hyväksymistä selkeytetään lain ja asetuksen tasolla. Tässä lausunnossa keskitytään lakimuutoksen lapsiperheitä koskeviin vaikutuksiin.

Voimassa olevan lain 7 a§ säädetään asumismenojen huomioimisesta toimeentulotuessa. Asumismenoina huomioidaan 1) yleisestä asumistuesta annetun lain (938/2014) 9 §:ssä tarkoitetut asumismenot; 2) muun kuin yhtiömuotoisen omistusasunnon välttämättömät hoitomenot; 3) lämmityskustannukset; 4) taloussähköstä aiheutuvat menot; 5) kotivakuutusmaksu; 6) erikseen maksettavat vesimaksut; 7) välttämättömät asuntoon muuttoon liittyvät menot.

Voimassa olevan lain 7 a§:n 2. momentissa todetaan, että mikäli toimeentulotukea hakevan asumismenot ylittävät tarpeellisina katsotut määrät, tulisi hakija ohjata hankkimaan edullisempi asunto. Tällaisessa tilanteessa hakijalle on annettava riittävä aika edullisemman asunnon löytämistä varten. Määräajan aikana asumismenot huomioidaan täysimääräisinä.

Voimassa olevan lain 7a§:n 3. momentin mukaan, asumismenot huomioidaan täysimääräisesti, mikäli hakijalla ei ole mahdollisuutta hankkia paikkakunnalta edullisempaa asuntoa. Laissa tai asetuksissa ei ole kuitenkaan säädetty siitä, mitä pidetään tarpeellisen suuruisina asumismenoina, vaan Kansaneläkelaitos on käyttänyt viitearvoina kunnista hankkimiaan asumismenotietoja. Hallituksen esityksen mukaan maaliskuussa 2023 oli noin 12 000 lapsiperhettä, joiden vuokramenot ylittivät tarpeellisen määrän rajan, keskimääräisen ylityksen ollessa noin 120 € kuukaudessa. Yleisesti ottaen on huomioitava, että toimeentulotukea saavien kotitalouksien korkeammat asumismenot voivat johtua myös heikommasta asemasta asuntomarkkinoilla, kuten pienituloisuudesta tai mahdollisesti luottotietojen menettämisestä.

Hallituksen esityksen tarkoituksena on selventää asumismenojen huomioimista toimeentulotuessa. Hallituksen esityksessä todetaan, että lakiin sisältyisi asetuksenantovaltuus. Tällä tarkoitetaan sitä, että tarpeellisista asumismenoista säädettäisiin tarkemmin erillisessä asetuksessa. Esityksessä säilyisi määräaika, jonka aikana hakijan tulisi hankkia itselleen tai kotitaloudelleen edullisempi asunto, mikäli nykyisen asunnon asumiskulut ylittäisivät tarpeellisena pidetyn määrän. Hallituksen esityksen mukaan asuntoa olisi myös etsittävä oman asuinpaikkakunnan ulkopuolelta, mikäli omalta paikkakunnalta ei löydy asumisnormin mukaista asuntoa. Määräajan jälkeen asumismenot hyväksyttäisiin normin mukaisina.

Toimeentulotuen hakijaa ei edellytettäisi hankkimaan edullisempaa asuntoa, jos hakijalla olisi laissa määritelty peruste asumiseen nykyisessä asunnossaan. Tällöin asumismenot voisivat ylittää asumismenonormin. Hallituksen esityksessä erityisiksi perusteiksi nostetaan muun muassa hakijan kanssa samassa taloudessa asuvan lapsen etu ja kunnan toimielimen tai hyvinvointialueen vahvistaman sopimuksen mukaisen tai tuomioistuimen päätöksen mukaisesta lapsen tapaamisoikeuden toteuttamisesta aiheutuva asuintilan tarve sekä lastensuojelulain (417/2007) perusteella kodin ulkopuolelle sijoitetun tai huostaanotetun lapsen tapaamisten toteuttamisesta aiheutuva asuintilan tarve. Tällöin myös lapsen vuoroasuminen voi olla sellainen tekijä, joka puoltaisi nykyisessä asunnossa asumista.

Hallituksen esityksessä todetaan, että lakiin tehtävä muutos ei juurikaan vaikuttaisi lapsiperheiden tilanteeseen, sillä 3. momentin ensimmäisen kohdan mukaisesti huomioitaisiin lapsen etu. Tarkoituksena on siis tuoda nykyisellään tehtävä harkinta lain tasolle.

Esityksessä todetaan, että tarkastelussa huomioitaisiin lapsen etuun liittyviä tekijöitä, kuten nykyisen koulu- tai varhaiskasvatuspaikan säilyttäminen. Erityistä painoarvoa annettaisiin, jos lapsella on lisäksi erityisen tuen tarve, jota nykyisen koulu- tai varhaiskasvatuspaikan säilyttäminen tukee ja se on lapsen edun mukaista. Myös lapsen tukiverkostojen olemassaolo nykyisellä asuinalueella voi olla tekijä, joka puoltaa nykyisessä asunnossa asumista. Yleisesti hallituksen esityksessä todetaan, että muuttamisella voi olla negatiivisia seurauksia lapsen hyvinvointiin.

Lapsen tilannetta on tarkasteltava kokonaisvaltaisesti

Pidämme positiivisena, että lakimuutoksessa huomioidaan erityisesti lapsen etu asumismenojen hyväksymisessä. Hallituksen esityksessä myös todetaan kiitettävästi, että valtiontalouteen suunnitellut säästötoimet eivät saisi vaarantaa lapsen etua. Lapsen edun tuominen lain tasolle ei kuitenkaan tarkoita, että asumismenojen normittamista ei tapahtuisi myös lapsiperheiden osalta. Nykyisellään esityksessä annetaan erityistä painoarvoa nykyisen koulu- tai varhaiskasvatuspaikan säilyttämisessä, mikäli lapselle on erityisen tuen tarve. Olisi kuitenkin yhtä tärkeää turvata lapsen mahdollisuus käydä lähikoulua, vaikka erityisen tuen tarvetta ei olisikaan. Myös lapsen asuinalueella tapahtuva harrastustoiminta tulisi katsoa sellaiseksi tekijäksi, joka puoltaisi nykyiseen asuntoon jäämistä. Tutkimuksissa on havaittu, että harrastustoiminta voi vähentää köyhyyden negatiivisia vaikutuksia lasten elämässä. Olisikin tärkeää, että harkinnassa tarkasteltaisiin lapsen tilannetta kokonaisvaltaisesti.

Lakiesityksessä jää myös epäselväksi mitä lapsiperheelle tapahtuisi, jos sillä ei ole tukiverkostoja alueella. Joutuisiko lapsiperhe tällöin muuttamaan edulliseen asuntoon, varsinkin jos lapselle ei olisi erityisen tuen tarvetta, joka puoltaisi nykyisessä koulu- tai varhaiskasvatuspaikan säilyttämistä? Mikäli perhe jäisi asumaan nykyiseen asuntoonsa, tarkoittaisi se tinkimistä elintasosta. Tutkimuksessa on havaittu, että toimeentulotuen taso ei nykyisellään ole riittävällä tasolla lapsiperheiden osalta (Tervola & Mäkinen 2023), joten tinkimisen mahdollisuudet ovat erittäin rajalliset.

Lapsen etu on tulkittava laajasti

Kokonaisuutena pidämme tärkeänä, että lapsen etu on nostettu erityisperusteeksi nykyisessä asunnossa pysymiselle. On kuitenkin huomioitava, että hallituksen esityksessä on kohtia, joita tulisi tarkentaa ja täydentää. Onkin toivottavaa, että lapsen etu tulkittaisiin mahdollisimman laajasti, huomioiden kokonaisvaltaisesti lapsen tilanne. On myös keskeistä kiinnittää huomiota siihen, että toimeentulotukea hakeville lapsiperheille osoitetaan riittävästi ohjausta ja neuvontaa asumismenojen normittamista koskevissa tilanteissa.

Kunnioittavasti

Lauri Mäkinen
Projektitutkija
Itsenäisyyden juhlavuoden lastensäätiö